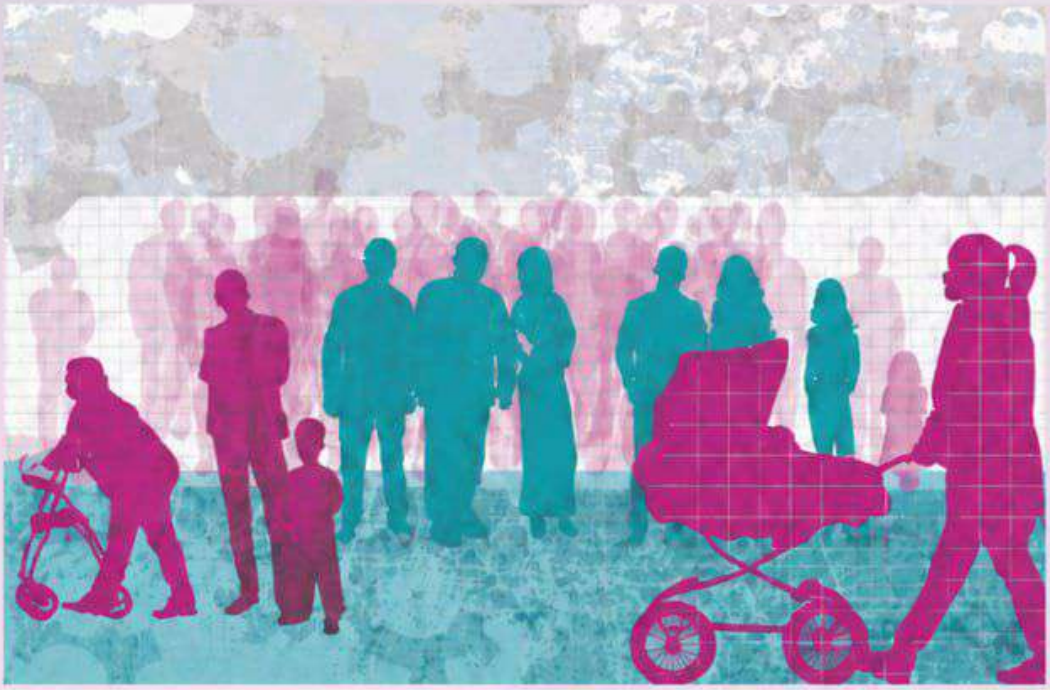
DEMOGRAFIYA VA MEHNAT BOZORI

DEMOGRAPHCY
AND LABOR ECONOMICS



V
SON

2026

Elektron ilmiy-ommabop jurnal

(+998) 50-005-45-69
https://t.me/demografiya_mehnatbozori
demografiya_mehnat_bozori@mail.ru

DEMOGRAFIYA VA MEHNAT BOZORI

2026-yil
5-son

Elektron ilmiy-ommabop jurnal
Электронный научно-популярный журнал
Electronic popular science journal

BOSH MUHARRIR:
Umurzoqov Bahodir Xamidovich

MUHARRIR:
Bahriddinova Muazzam Azam qizi

TAHRIR HAY'ATI:
Abduraxmonov Qalandar Xodjaevich, i.f.d., akademik.
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof.,
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof.,
Axmedov Durbek Qudratillaevich, i.f.d., professor
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.,
Zokirova Nodira Qalandarovna, i.f.d., prof.,
Abduraxmonova Gulnora Qalandarovna, i.f.d., prof.,
Mamadaliyeva Xafiza Xoldarovna, i.f.d., prof.,
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, i.f.d., prof.,
Arabov Nurali Uralovich, i.f.d., prof.,
Irmatova Aziza Baxromovna, i.f.d., prof.,
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, g.f.d., professor
Isayev Faxriddin Ikramovich, i.f.d., prof.
Usmanov Anvar Saidmaxmudovich, i.f.d., professor
Qodirov Abdurashid Madjidovich, i.f.d., professor
Hermann Sterzinger, i.f.d., professor (Germaniya)
Ibragimov Lutfullo Ziyadullayevich, DSc., professor
Qurbonov Paxlavon Rustamovich, DSc, dotsent
Shakarov Zafar Gaffarovich, PhD, dotsent
Gulmurodov Kamoliddin Abduqodir o'g'li, PhD
Hamrokulov Mirabbos Ortiqovich, PhD
Maxmudov Asliddin Sirojiddin o'g'li, PhD
To'xtayeva Xurshida Farxodovna, PhD

MUNDARIJA

Umurzakov Bahodir Hamidovich
O‘zbekiston aholisining 2050-yilgacha demografik rivojlanish konsepsiyasi: ustuvor muammolar va maqsadli ko‘rsatkichlarni baholash..... **3**
Mamadaliyeva Xafizaxon Xoldarovna, Bahriddinova Muazzam Azam qizi
Reproduktiv jarayonlardagi demografik paradokslar va ularning raqamli transformatsiya sharoitida namoyon bo‘lishi: O‘zbekiston uchun dalillar va tadqiqot modeli..... **14**
Xamdamov Shoh-Jaxon Raxmat o‘g‘li, Sodiqjonov Lochinbek Bahromjon o‘g‘li
Suv resurslarining barqaror rivojlanishga ta’siri: O‘zbekiston, Tojikiston va Ozarbayjon misolida..... **30**
Ashurzoda Luiza Muxtarovna
Oliy ta’lim qamrovining kengayishi va ta’lim sifati o’rtasidagi nisbat..... **42**
Gulmurodov Kamoliddin Abduqodir o‘g‘li
Inson kapitali sifatini oshirishning innovatsion iqtisodiyotga ta’sirini baholash..... **51**
Nishanova Zulxayo Bahromovna
Mehnat migrantlari pul o‘tkazmalariga qaramlik va uning O‘zbekiston iqtisodiyotining tarkibiy transformatsiyasiga ta’siri..... **62**
Асқарова Муҳаббат Ибрахимовна
Ёшлар учун рақамли бандлик имкониятлари ёшлар бандлигини таъминлашнинг самарали ечими сифатида..... **79**
Баҳриддинова Муаззам Азам қизи
Ўзбекистонда аҳолининг такрор барпо бўлиш жараёнларининг меҳнат ресурслари шаклланишига таъсирини баҳолаш (2026 йил аҳоли рўйхатга олиш натижалари асосида)..... **89**
Гафурова Зебохон Дильшод кизи
Формирование устойчивой модели экономического роста регионов Узбекистана на основе цифровых и экологических инноваций..... **100**
Usmonov Anvar Saidmahmudovich
O‘zbekistonda ichki va tashqi migratsiya jarayonlari transformatsiyasi va uning urbanizatsiya jarayonlariga ta’siri..... **110**
Qilichov Ulug‘bek Rustam o‘g‘li
Yoshlar bandligi va demografik dividend: o'zbekiston mehnat bozoridagi tendensiyalar va ustuvor yo'nalishlar..... **117**
Omanova Kamola Botir qizi
O‘zbekistonda ayollar bandligi va ta’limi bilan tug‘ilish ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi bog‘liqlik: hududiy va tarmoq tahlili..... **126**
Hamrokulov Mirabbos Ortiqovich
Demographic trends and their impact on labour market activity in uzbekistan: evidence on the demographic window of opportunity..... **139**
Нуруддинова Адиба Газиевна
Неформальная занятость: масштабы и пути дальнейшей формализации..... **150**

OLIY TA'LIM QAMROVINING KENGAYISHI VA TA'LIM SIFATI O'RTASIDAGI NISBAT

Ashurzoda Luiza Muxtarovna
G.V. Plexanov nomidagi Rossiya Iqtisodiyot Universitetining Toshkent shahridagi filiali, PhD, dosent
ORCID: 0009-0005-8561-6414
roksi_vbm@inbox.ru

Annotatsiya. *Maqolada O'zbekistonda oliy ta'lim qamrovining kengayishi va ta'lim sifati o'rtasidagi bog'liqlik institutsional, resurs va natijaviy ko'rsatkichlar nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. 2020–2024-yillarda oliy ta'lim bilan qamrov hamda talabalar sonidagi o'zgarishlar Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida ko'rib chiqiladi. Xalqaro va mintaqaviy ilmiy adabiyotlar asosida ommaviylashuv sharoitida professor-o'qituvchilar salohiyati, ta'lim infratuzilmasi, o'quv dasturlari, baholash va mehnat bozori bilan uyg'unlikning ahamiyati yoritiladi. Maqolada qamrovning o'sishi o'z-o'zidan sifatning pasayishini anglatmasligi, biroq resurslar va sifatni ta'minlash mexanizmlari mutanosib rivojlanmasa, ta'lim natijalarida tafovutlar yuzaga kelishi mumkinligi asoslanadi. O'zbekiston oliy ta'lim tizimi uchun sifat monitoringini kuchaytirish, natijaga asoslangan moliyalashtirish va mustaqil akkreditatsiyani rivojlantirish bo'yicha takliflar ishlab chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *oliy ta'lim, qamrov darajasi, ta'lim sifati, ommaviylashuv, inson kapitali, professor-o'qituvchilar, akkreditatsiya, ta'lim natijalari.*

СООТНОШЕНИЕ МЕЖДУ РАСШИРЕНИЕМ ОХВАТА ВЫСШИМ ОБРАЗОВАНИЕМ И КАЧЕСТВОМ ОБРАЗОВАНИЯ

Ашурзода Луиза Мухтаровна
Филиал Российского экономического университета имени Г.В. Плеханова в г. Ташкенте, PhD, доцент

Аннотация. *В статье анализируется связь между расширением охвата высшим образованием и качеством образования в Узбекистане с точки зрения институциональных, ресурсных и результативных показателей. Изменения в охвате высшим образованием и численности студентов в 2020–2024 годах рассматриваются на основе данных Национального комитета статистики. На основе международной и региональной научной литературы освещается значение потенциала профессорско-преподавательского состава, образовательной инфраструктуры, учебных программ, оценки и гармонии с*

рынком труда в условиях популяризации. В статье обосновывается, что рост охвата само по себе не означает снижения качества, однако при несоразмерном развитии ресурсов и механизмов обеспечения качества могут возникнуть расхождения в результатах образования. Для системы высшего образования Узбекистана будут разработаны предложения по усилению мониторинга качества, развитию финансирования на основе результатов и независимой аккредитации.

Ключевые слова: *высшее образование, уровень охвата, качество образования, популяризация, человеческий капитал, профессорско-преподавательский состав, аккредитация, результаты образования.*

RELATIONSHIP BETWEEN HIGHER EDUCATION COVERAGE AND QUALITY OF EDUCATION

Ashurzoda Luiza Mukhtarovna
Branch of the Plekhanov Russian University of Economics in Tashkent
PhD, Associate professor

Abstract. *This article examines the relationship between the expansion of higher education access and educational quality in Uzbekistan through institutional, resource-based and outcome-oriented indicators. Changes in higher education coverage and student enrolment during 2020–2024 are reviewed using data from the National Statistics Committee. Drawing on recent international and regional studies, the article discusses the importance of academic staff capacity, infrastructure, curricula, assessment and labour-market alignment under massification. It argues that expansion does not automatically reduce quality; however, if resources and quality assurance mechanisms do not develop proportionately, disparities in learning outcomes may emerge. Policy recommendations are proposed for strengthening quality monitoring, outcome-based funding and independent accreditation.*

Keywords: *higher education, access, educational quality, massification, human capital, academic staff, accreditation, learning outcomes.*

Kirish.

Oliy ta’lim tizimi zamonaviy iqtisodiyotda inson kapitalini shakllantirish, innovatsion faollikni kuchaytirish va mehnat unumdorligini oshirishning muhim institutsional omillaridan biri hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar, ishlab chiqarish jarayonlarining avtomatlashtirilishi va bilimga asoslangan iqtisodiyotning rivojlanishi yuqori malakali mutaxassislarga bo‘lgan talabni oshirmoqda. Shu sababli davlatlar oliy ta’lim xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, hududiy

va ijtimoiy tengsizlikni kamaytirish hamda aholining turli qatlamlari uchun oliy ma'lumot olish yo'llarini ko'paytirishga intilmoqda. Biroq oliy ta'limga kirish imkoniyatining kengayishi bilan bir qatorda ta'lim mazmuni, o'qitish sifati va bitiruvchilarning amaliy kompetensiyalarini ta'minlash masalasi ham dolzarblashmoqda.

Oliy ta'lim qamrovi, odatda, tegishli yosh guruhidagi aholining oliy ta'limda tahsil olayotgan qismini ifodalovchi ko'rsatkich sifatida qo'llanadi. Qamrovning o'sishi ta'lim tizimining ijtimoiy ochiqligi va imkoniyatlar kengayganini bildiradi, lekin u ta'lim sifatining bevosita o'lchovi emas. Sifat ko'p o'lchovli tushuncha bo'lib, o'quv dasturlarining dolzarbligi, professor-o'qituvchilarning malakasi, talaba va o'qituvchi nisbati, ilmiy-tadqiqot muhiti, moddiy-texnik baza, akademik halollik, baholashning ishonchliligi hamda bitiruvchilarning bilim va ko'nikmalarida namoyon bo'ladi. Shu bois qamrov va sifatni yagona ko'rsatkich bilan baholash metodologik jihatdan to'g'ri emas.

O'zbekistonda so'nggi yillarda oliy ta'lim tizimining institutsional va miqdoriy kengayishi kuzatildi. Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 18-23 yoshdagi aholining oliy ta'lim bilan qamrov darajasi 2020-yildagi 18,7 foizdan 2024-yilda 47,7 foizga yetgan. Bu besh yil ichida 29,0 foiz punktlik o'sishni anglatadi. Shu davrda oliy ta'lim tashkilotlaridagi jami talabalar soni 2020-yildagi 571,5 ming nafardan 2024-yilda 1 432,8 ming nafarga ko'paygan. Demak, tizim nafaqat qamrov, balki talabalar soni bo'yicha ham jadal kengaygan. Bunday o'sish oliy ta'lim xizmatlariga talab kuchaygani va ta'lim olish imkoniyatlari kengayganini ko'rsatsa-da, mavjud resurslar, o'qituvchilar tarkibi va infratuzilma yuklamasiga qo'shimcha talab qo'yadi.

Qamrovning kengayishi bilan sifat o'rtasidagi nisbatni baholashda ikki xil yondashuvni farqlash lozim. Birinchi yondashuvda qamrovning ortishi resurslar o'zgarmagan sharoitda auditoriya yuklamasini oshirib, individual muloqot, amaliy mashg'ulotlar va ilmiy rahbarlik imkoniyatlarini qisqartirishi mumkin.

Ikkinchi yondashuvda esa kengayish yangi investitsiyalar, raqamli ta'lim, pedagogik innovatsiyalar va boshqaruv samaradorligi bilan birga kechsa, sifatni yaxshilashga ham xizmat qilishi mumkin. Shuning uchun asosiy masala qamrovni kengaytirish yoki cheklash emas, balki kengayish sur'atlarini ta'lim resurslari va sifat kafolatlari bilan muvofiqlashtirishdan iborat.

Ushbu mavzuning dolzarbligi O'zbekiston oliy ta'lim tizimida miqdoriy kengayish natijalarini sifat ko'rsatkichlari bilan birgalikda baholash zarurati bilan belgilanadi. Talabalar soni va qamrov darajasi muntazam e'lon qilinayotgan bo'lsa-da, o'quv natijalari, bitiruvchilarning kasbiy kompetensiyalari, ish beruvchilar qoniqishi, ta'lim dasturlarining mehnat bozori talablariga mosligi va bitiruvchilarning ishga joylashishi kabi ko'rsatkichlarni yagona tahliliy tizimda bog'lash muhim. Oliy ta'lim qamrovining kengayishi va ta'lim sifati o'rtasidagi

munosabatni nazariy hamda statistik jihatdan yoritish, O‘zbekiston sharoitidagi asosiy tendensiyalarni aniqlash va sifatni saqlagan holda qamrovni rivojlantirishga qaratilgan takliflarni ishlab chiqish zarur.

Adabiyotlar sharhi.

Oliy ta’limning ommaviylashuvi va sifat masalasi so‘nggi yillarda mahalliy hamda xorijiy tadqiqotlarda turli nuqtayi nazardan o‘rganilmoqda.

O‘zbekistonlik tadqiqotchilar. Saidalimova (2022) oliy ta’lim sifatini boshqarishda zamonaviy yondashuvlar va ularni O‘zbekiston sharoitida qo‘llash istiqbollarini ko‘rib chiqadi. Uning ishida sifatni boshqarish faqat nazorat jarayoni emas, balki ta’lim tashkilotining strategiyasi, ichki baholash va doimiy takomillashtirish bilan bog‘liq jarayon sifatida talqin qilinadi. Ibrokhimov va Bakhromova (2023) O‘zbekistondagi davlat va nodavlat oliy ta’lim tashkilotlarini taqqoslab, ta’lim sifati va institutsional sharoitlar o‘rtasidagi farqlarni tahlil qilgan. Mualliflar ayrim nodavlat OTMlarda pedagogik innovatsiyalar joriy etilayotganini, biroq infratuzilma imkoniyatlari bir xil emasligini qayd etadi. Salimov (2025) oliy ta’lim xizmatlari sifatini integral ko‘rsatkichlar orqali baholash yondashuvini taklif qilib, qamrov, akademik sifat, professor-o‘qituvchilarning ilmiy salohiyati, bitiruvchilar bandligi va raqamlashtirishni birgalikda ko‘rib chiqadi. Ushbu ishlar qamrov o‘sishini sifatning boshqa tarkibiy qismlari bilan birgalikda boshqarish zarurligini ko‘rsatadi.

Sukhanova va Frumin ilmiy tahriri ostida tayyorlangan 2021-yilgi “Качество образования в российских университетах: что мы поняли в пандемию” tahliliy hisobotida aralash va masofaviy ta’lim sharoitida sifatni ta’minlash uchun ta’lim natijalari, o‘qitish metodlari va universitetlarning tashkiliy salohiyatini birgalikda baholash zarurligi ta’kidlanadi. Malinovskiy va Shibanova (2022) oliy ta’limdan foydalanish imkoniyatlarining kengayishini tenglik masalasi bilan bog‘laydi: qamrovning o‘sishi barcha ijtimoiy guruhlar va hududlar uchun sifatli ta’limga teng kirish imkoniyatini avtomatik ta’minlamaydi. Korchak va Xavenson (2024) oliy ta’lim sifatini onlayn va an’anaviy ta’lim formatlari kesimida ko‘rib, sifat tushunchasini faqat ta’lim sharoitlari bilan emas, balki ta’lim jarayoni va natijalari bilan ham o‘lchash zarurligini asoslaydi.

Buckner va Zhang (2021) mamlakatlararo uzoq muddatli tahlilda oliy ta’limga yalpi qamrov ortishi ko‘plab mamlakatlarda talaba-o‘qituvchi nisbatining o‘sishi bilan bog‘liqligini ko‘rsatadi; bu ommaviylashuv sharoitida kadrlar resursini rejalashtirish muhimligini anglatadi. Meier va Schiopu (2021) oliy ta’lim tizimida muassasalar sifati o‘rtasidagi farqlanish va talabalar natijalari o‘rtasidagi bog‘liqlikni nazariy modellashtiradi. Ryan, French va Kennedy (2021) “iron triangle” yondashuvi orqali qamrov, xarajat va sifat o‘rtasidagi muvozanatni tahlil qilib, katta auditoriyalar

sharoitida ham pedagogik dizayn, faol o‘qitish va texnologiyalardan foydalanish orqali sifatni saqlash imkoniyatlarini muhokama qiladi.

Umumlashtirilgan holda, ko‘rib chiqilgan tadqiqotlar uchta xulosani ilgari suradi: birinchidan, qamrovning o‘sishi sifatga bosimni kuchaytirishi mumkin; ikkinchidan, bu ta’sir muqarrar emas va moliyalashtirish, kadrlar hamda infratuzilmaga bog‘liq; uchinchidan, sifatni faqat kirish yoki bitiruv ko‘rsatkichlari bilan emas, balki o‘quv natijalari, tenglik va mehnat bozori bilan uyg‘unlik orqali baholash lozim. Mazkur maqola ushbu xulosalarni O‘zbekistonning 2020–2024-yillardagi statistik dinamikasi bilan bog‘laydi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqotda tizimli yondashuv, statistik taqqoslash, dinamik qatorlar tahlili, nisbiy va mutlaq o‘zgarishlarni hisoblash, ilmiy adabiyotlarni kontent-tahlil qilish usullaridan foydalanildi. Statistik qismda Milliy statistika qo‘mitasining 18-23 yoshdagi aholi oliy ta’lim qamrovi hamda oliy ta’lim tashkilotlaridagi talabalar soni bo‘yicha e’lon qilingan ma’lumotlari qo‘llanildi. Qamrov darajasi foizda, talabalar soni ming nafarda ifodalandi. Sifat bo‘yicha to‘liq va bir xil metodologiyada tuzilgan sifatni baholash uchun zarur indikatorlar alohida ko‘rsatilgan.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida qamrovning o‘sishi 2020-yildan keyin tezlashgan. Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra, 18-23 yoshdagi aholining oliy ta’lim bilan qamrovi 2020-yilda 18,7 foiz, 2021-yilda 28,2 foiz, 2022-yilda 36,6 foiz, 2023-yilda 45,9 foiz va 2024-yilda 47,7 foizni tashkil etgan. 2020-2024-yillarda o‘sish 29,0 foiz punktiga teng. 2024-yildagi ko‘rsatkich 2020-yilga nisbatan qariyb 2,55 baravar yuqori.

Talabalar soni ham shunga mos ravishda oshgan. 2020-yilda oliy ta’lim tashkilotlarida 571,5 ming nafar talaba tahsil olgan bo‘lsa, 2021-yilda 808,4 ming, 2022-yilda 1 042,1 ming, 2023-yilda 1 314,5 ming va 2024-yilda 1 432,8 ming nafarni tashkil etgan. 2020–2024-yillarda talabalar soni 861,3 ming nafarga yoki taxminan 150,7 foizga oshgan. Bu ko‘rsatkichlar tizimning miqdoriy jihatdan kengayganini aniq tasdiqlaydi.

1-jadval

O‘zbekistonda oliy ta’lim qamrovi va talabalar soni dinamikasi

O‘quv yili/yil	18–23 yosh qamrovi, %	Talabalar soni, ming nafar
2020	18,7	571,5
2021	28,2	808,4
2022	36,6	1 042,1
2023	45,9	1 314,5
2024	47,7	1 432,8

Manba: *O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.*

Keltirilgan raqamlar qamrov kengayishining ko‘lamini ko‘rsatadi, biroq ta’lim sifati oshgani yoki pasayganini bevosita isbotlamaydi. Qamrov ko‘rsatkichi talabalar sonining yosh guruhiga nisbatan nisbatini ifodalasa, sifat ko‘rsatkichlari o‘quv jarayoni va uning natijalariga taalluqlidir. Shu sababli qamrov va sifat o‘rtasidagi nisbatni tahlil qilishda resurslar bilan ta’minlanganlikni alohida ko‘rib chiqish zarur.

Birinchi muhim omil professor-o‘qituvchilar salohiyati, talabalar sonining tez o‘sishi o‘qituvchilar soni va malakasining ham mutanosib o‘sishini talab qiladi. Talaba-o‘qituvchi nisbati yuqori bo‘lsa, individual maslahat, yozma ishlar bo‘yicha batafsil fikr-mulohaza, laboratoriya va seminar mashg‘ulotlarining samaradorligi pasayishi ehtimoli ortadi. Shuning uchun OTMlar kesimida umumiy talaba-o‘qituvchi nisbati bilan birga, kafedra, ta’lim yo‘nalishi va fanlar kesimidagi yuklamani kuzatish lozim.

Ikkinchi omil moddiy-texnik va raqamli infratuzilma, talabalar soni ko‘payishi auditoriya, laboratoriya, kutubxona, elektron resurslar, amaliyot bazalari va talabalar turar joylariga talabni oshiradi. Infratuzilma yetarli darajada kengaymasa, o‘quv mashg‘ulotlari jadvali zichlashishi, laboratoriya jihozlaridan foydalanish vaqti qisqarishi hamda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish imkoniyatlari cheklanishi mumkin. Shu bilan birga, sifatli raqamli platformalar, ochiq ta’lim resurslari va gibrid o‘qitish shakllari to‘g‘ri tashkil etilganda auditoriya yuklamasini yumshatishi mumkin.

Uchinchi omil o‘quv dasturlarining mazmuni va mehnat bozori bilan uyg‘unligi, qamrovning o‘sishi yangi yo‘nalishlar va ta’lim shakllarining paydo bo‘lishiga olib keladi. Biroq yangi dasturlarni ochish mehnat bozori ehtiyojlari, ish beruvchilar talabi, amaliyot imkoniyatlari va akademik kadrlar mavjudligi bilan asoslanishi kerak. Aks holda, diplomga ega bitiruvchilar soni oshgan holda, ularning kasbiy kompetensiyalari ish beruvchilar kutgan darajaga mos kelmasligi mumkin.

To‘rtinchi omil sifatni tashqi va ichki baholash mexanizmlari, OTMning o‘z-o‘zini baholashi, mustaqil akkreditatsiya, ta’lim dasturlarini davriy qayta ko‘rib chiqish, talabalar fikrini o‘rganish va ish beruvchilar ishtirokidagi maslahat kengashlari bir-birini to‘ldirishi lozim. Baholash faqat hujjatlar mavjudligini tekshirish bilan cheklanmasdan, talabalarning real bilim va ko‘nikmalarini, bitiruvchilarning bandligini hamda ta’lim natijalarining barqarorligini o‘lchashi zarur.

Sifatni statistik tahlil qilish uchun quyidagi indikatorlar bo‘yicha OTMlar kesimida muntazam ma’lumot shakllantirish maqsadga muvofiq:

1) bir nafar professor-o‘qituvchiga to‘g‘ri keladigan talabalar soni;

2) ilmiy darajaga ega professor-o‘qituvchilar ulushi;

3) akkreditatsiyadan o‘tgan ta’lim dasturlari ulushi;

4) bitiruvchilarning 6 yoki 12 oy ichida ishga joylashish darajasi;
5) ish beruvchilar va bitiruvchilar qoniqish indeksi;
6) talabalar o‘qishdan chetlashtirilishi va ta’limni tamomlash ko‘rsatkichlari;
7) standartlashtirilgan fan yoki kompetensiya baholash natijalari.

Ushbu ko‘rsatkichlar bir xil metodologiya asosida yillar va OTMlar kesimida e’lon qilinsa, qamrov o‘sishi bilan sifat o‘zgarishi o‘rtasidagi bog‘liqlikni empirik tekshirish mumkin bo‘ladi.

2-jadval

Ta’lim sifati monitoringi uchun tavsiya etiladigan ko‘rsatkichlar

Yo‘nalish	Asosiy indikator	Hisoblash / o‘lchash
Kadrlar salohiyati	Talaba-o‘qituvchi nisbati	Jami talabalar / to‘liq stavkadagi professor-o‘qituvchilar
Akademik sifat	Ilmiy darajali pedagoglar ulushi	Ilmiy darajali pedagoglar / jami pedagoglar × 100
Dastur sifati	Akkreditatsiyadan o‘tgan dasturlar ulushi	Akkreditatsiyalangan dasturlar / jami dasturlar × 100
Natijadorlik	Bitiruvchilarning bandligi	Bitirgandan 6 yoki 12 oy keyin band bo‘lganlar ulushi
Talaba tajribasi	Ta’limdan qoniqish indeksi	Standart so‘rovnoma natijalari
Ta’lim natijasi	Kompetensiya baholash natijalari	Standartlashtirilgan test va amaliy topshiriqlar

Manba: *muallif tomonidan taklif etilgan.*

Shunday qilib, O‘zbekiston tajribasida qamrovning tez o‘sishi oliy ta’limning ijtimoiy ochiqligini kengaytirgan. Biroq mavjud statistik ma’lumotlar qamrov va talabalar sonini o‘lchaydi; ular o‘qitish sifati, o‘zlashtirish yoki bitiruvchilar kompetensiyasini to‘liq ifodalamaydi. Shu sababli “qamrov oshdi - sifat pasaydi” yoki “qamrov oshdi - sifat ham oshdi” degan qat’iy xulosalar uchun qo‘shimcha natijaviy ma’lumotlar talab etiladi. Eng asosli yondashuv miqdoriy kengayishni sifatni o‘lchash va resurslarni muvofiqlashtirish tizimi bilan birga olib borishdir.

Tadqiqot natijalari oliy ta’lim qamrovining kengayishi va ta’lim sifati o‘rtasidagi munosabat bir yo‘nalishli emasligini ko‘rsatadi. Qamrovning oshishi ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytiradi, inson kapitalini rivojlantirish uchun sharoit yaratadi va oliy ta’limning ijtimoiy funksiyasini kuchaytiradi. Shu bilan birga, talabalar sonining tez o‘sishi professor-o‘qituvchilar, infratuzilma, laboratoriyalar, amaliyot bazalari va boshqaruv tizimiga qo‘shimcha yuklama beradi. Sifatning saqlanishi yoki yaxshilanishi aynan shu resurslarning qamrov o‘sishiga qanchalik mos ravishda rivojlanishiga bog‘liq.

2020-2024-yillarda O‘zbekistonda 18-23 yoshdagi aholining oliy ta’lim bilan

qamrovi 18,7 foizdan 47,7 foizga, talabalar soni esa 571,5 ming nafardan 1 432,8 ming nafarga yetgan. Bu miqdoriy kengayishning yuqori sur'atini tasdiqlaydi. Biroq mazkur raqamlar ta'lim sifati dinamikasini mustaqil ravishda baholash uchun yetarli emas. Sifat bo'yicha yagona, muntazam va taqqoslanadigan natijaviy ko'rsatkichlar tizimini shakllantirish zarur.

Xulosa va takliflar:

Tadqiqot asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

– oliy ta'lim qamrovi ko'rsatkichlari bilan bir qatorda ta'lim sifati bo'yicha yillik ochiq indikatorlar panelini joriy etish;

– OTM va ta'lim yo'nalishlari kesimida talaba-o'qituvchi nisbatining maqbul chegaralarini belgilash hamda pedagogik yuklamani monitoring qilish;

– davlat buyurtmasi va moliyalashtirish mexanizmlarida qamrov ko'rsatkichlari bilan birga o'quv natijalari, bitiruvchilar bandligi va akkreditatsiya natijalarini hisobga olish;

– mustaqil akkreditatsiya va tashqi baholash tizimida ta'lim natijalari, akademik halollik va ish beruvchilar fikriga ustuvor ahamiyat berish;

– yangi ta'lim yo'nalishlarini ochishda hududiy mehnat bozori prognozi, kadrlar salohiyati va amaliyot infratuzilmasi bo'yicha majburiy tahlil o'tkazish;

– ta'lim sifatiga oid ma'lumotlarni jins, hudud, ta'lim shakli va ijtimoiy guruhlar kesimida e'lon qilib, imkoniyatlar tengligini baholash.

Oliy ta'lim siyosatining maqsadi qamrovni maksimal darajada oshirish bilangina cheklanmasligi, balki har bir talaba oladigan ta'limning mazmuni va natijasini kafolatlashga qaratilishi lozim. Qamrov va sifat bir-biriga qarama-qarshi maqsadlar emas; ular puxta rejalashtirish, yetarli resurslar, samarali boshqaruv va ishonchli baholash mexanizmlari orqali o'zaro to'ldiruvchi omillarga aylanishi mumkin.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Higher education enrollment increased by 40.9 percentage points. 16.04.2025. https://stat.uz/en/press-center/news-of-committee/61150-oliy-ta-

2. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Oliy ta'lim tashkilotlarida talabalar soni (jami). SIAT, 2020–2024-yillar ma'lumotlari. https://siat.stat.uz/data/1357/?lang=uz

3. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Hisobotlar. https://gov.uz/oz/edu/pages/hisobotlar

4. Saidalimova, Z. K. (2022). Modern approaches to higher education quality management and prospects for their use in Uzbekistan. Eurasian Journal of Academic Research, 2(4), 1–7. https://doi.org/10.70413/ejar-v02-i04-s1926

5. Ibrokhimov, F., & Bakhromova, I. (2023). The quality of education in public and private universities: Preliminary study focusing on Uzbekistan. Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar, (11), 125–131.

6. Salimov, A. A. (2025). Prospects for Improving the Quality of Higher Education Services in Uzbekistan. Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance. https://doi.org/10.51699/cajitmf.v7i2.1229

7. Суханова, Е. А., & Фрумин, И. Д. (науч. ред.). (2021). Качество образования в российских университетах: что мы поняли в пандемию. Томск: Издательство Томского государственного университета.

8. Малиновский, С. С., & Шибанова, Е. Ю. (2022). Доступность высшего образования в России: как превратить экспансию в равенство. Современная аналитика образования, 7(67). М.: НИУ ВШЭ.

9. Корчак, А. Э., & Хавенсон, Т. Е. (2024). Понятие «качество» в высшем образовании: от офлайн- к онлайн-формату. Высшее образование в России, 33(1), 9–27. https://doi.org/10.31992/0869-3617-2024-33-1-9-27

10. Buckner, E., & Zhang, Y. (2021). The quantity-quality tradeoff: A cross-national, longitudinal analysis of national student-faculty ratios in higher education. Higher Education, 82, 39–60. https://doi.org/10.1007/s10734-020-00621-3

11. Meier, V., & Schiopu, I. (2021). Enrollment expansion and quality differentiation across higher education systems. Economic Modelling, 96, 43–53. https://doi.org/10.1016/j.econmod.2020.04.020

12. Ryan, T., French, S., & Kennedy, G. (2021). Beyond the Iron Triangle: Improving the Quality of Teaching and Learning at Scale. Studies in Higher Education, 46(7), 1383–1394. https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1679763

DEMOGRAFIYA VA MEHNAT BOZORI

BOSH MUHARRIR:
Umurzoqov Bahodir Xamidovich

MUHARRIR:
Bahriddinova Muazzam Azam qizi